

2. H. nad Dniestrem, stolica księstwa halickiego, gród i znaczny ośrodek miejski. Pierwsze wzmianki w źródłach pisanych pochodzą z w. XI. Zabytki arch. pozwalają jednak przesunąć początki osadnictwa wsr. na przełom IX i X w. Na szybki rozwój H. wpłynęło jego korzystne położenie geogr. w centrum księstwa, przy ważnym szlaku handlowym prowadzącym z Kijowa przez Halicz — Przemyśl do Krakowa i Pragi oraz przy drodze wodnej ku wybrzeżom Morza Czarnego, jaką stanowił Dniestr (ob.). W pobliżu H. eksploatowano we wczesnym średniowieczu pokłady soli, w którą kupcy halicy zaopatrywali całą Ruś pld. Zakaz sprowadzania soli halickiej wprowadzony przez ks. kijowskiego Światopełka Izjasławowicza (w. XI) wywołał ostry brak soli w pld. Rusi. H. był także znacznym ośrodkiem produkcji rzemieślniczej. Świadczą o tym liczne narzędzia i wyroby rzemieślnicze odkryte w jego rejonie. Szczególnie silnie rozwinęła się produkcja wyrobów ceramicznych, metalowych i złotniczych.

Wzrost znaczenia H. nastąpił za czasów panowania ks. Iwana (zmarł w H. w r. 1141). Do największego znaczenia doszedł H. za czasów panowania ks. Władymirki (zmarł 1152), który w znacznym stopniu przyczynił się do wzmocnienia księstwa halickiego. Ogół ludności H. znajdował się pod przewagą zamożnych bojarów, trzymających w swym ręku zarząd miasta. W H. i w księstwie halickim w ciągu w. XII doszło do wielu wystąpień antyfeud., zdławionych bezwzględnie przez możnych.

W drugiej połowie XII w. pojawia się odrębne biskupstwo halickie przy katedrze pod wezwaniem Wniebowzięcia Panny Marii.

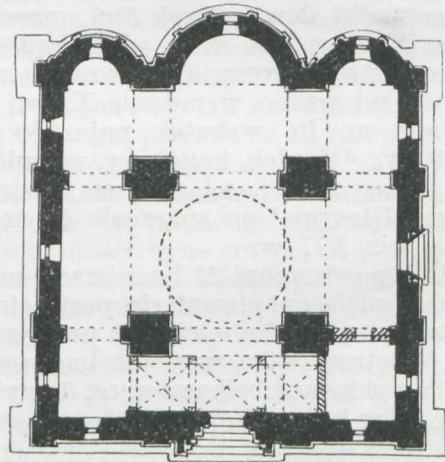
Lokalizacja dawnego H. jest sprawą sporną w nauce. Pod uwagę brano trzy miejsca: dziś. Halicz, miejscowość Kryłos (5 km na południe od H.) oraz wzgórze nad rz. Łomnicą na zachód od dziś. H. Najbardziej prawdopodobny wydaje się pogląd Tichomirowa lokalizującego dawną stolicę księstwa na terenie dziś. miasta, gdzie wznosił się gród książęcy oraz miasto z licznymi murowanymi budynkami. Na terenie Kryłosa znajdowała się tylko obwarowana siedziba bpów halickich, która zajmowała wzgórze o stromych zboczach w widłach rz. Łukwy i Mozołowego Potoku. Od dostępnej strony pld. broniły jej dwie linie obronne. Wewnętrzzną stanowiły podwójne wały, zewnętrzną natomiast potrójna linia wałów. Wewnątrz systemu obronnego wznosił się dwór bpów, katedra i inne

cerkwie. W najbliższej okolicy H. wznosiły się liczne dwory obronne bojarów, cerkwie, klasztory oraz mniejsze osady, tworzące sprzężony wsr. zespół osadniczy. Znaczenie H. upadło na skutek zniszczeń wywołanych najazdem tatarskim w r. 1241.

Lit.: Я. Пастернак, Старий Галич, Краків—Львів 1944 (pełna bibliografia do r. 1944); Очерки истории СССР. Период феодализма IX—X вв., М., т. 1, 1953, wg indeksu; М. Н. Тихомиров, Крестьянские и городские восстания на Руси XI—XIII вв., М. 1955, s. 200—6; tenże, Древнерусские города, wyd. 2, М. 1956, wg indeksu.

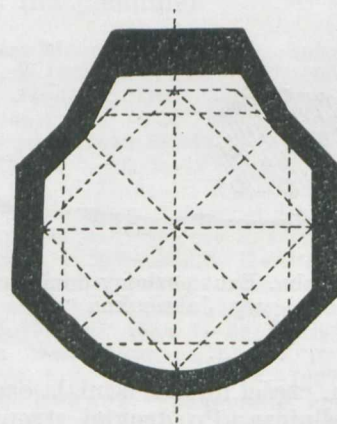
[Andrzej Wędzki]

3. H. odegrał w w. XII i XIII wyjątkowo doniosłą rolę w dziejach sztuki, zwłaszcza archi-

Ryc. 43. Halicz. Rzut poziomy cerkwi Św. Pantalejmona, wg Pełeńskiego

tektury, która w porównaniu z architekturą centrów pozostałej Rusi rozwinęła formy swoiste, promieniujące następnie daleko na wschód aż do ks. włodzimiersko-suzdalskiego. W for-

Ryc. 44. Halicz. Rzut poziomy cerkwi „Poligon”, wg Pełeńskiego

mach tych w sposób harmonijny łączyły się pierwiastki architektury rusko-biz. z pierwiastkami rom., których pochodzenie jest łatwo wytłumaczalne zarówno przez samo położenie geogr.

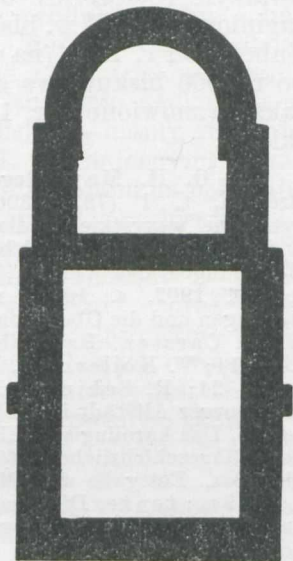

kraju graniczącego z Polską i z Węgrami, jak i przez stosunki polit. z oboma tymi krajami, ułatwiające przenikanie form zach. na wschód. Samo miasto i jego okolica nie zachowały licz-

mieszczą się całkowicie w typach planów cerkwi kijowskich. Tak np. plan cerkwi p. w. Wniebowzięcia Panny Marii, wzniesionej w r. 1157, zbliżony jest do planu cerkwi Dziesięcinnej w Kijowie (ob. Desjatinnaja cerkiew) z tą różnicą, że otaczająca trójnawowy gmach galeria zewnętrzna nie jest otwarta, lecz zamknięta. Z zewnątrz ściany tej cerkwi były rozczłonkowane i ozdobione smukłymi kolumnami-lizenami, posadzki wnętrza układane z barwnych płytek ceramicznych, a zachowane resztki rzeźby archit. świadczą o jej charakterze rom. Niektóre plany są jednak odmienne, np. cerkiew jednonawowa (cerkiew Zwiastowania), „Poligon”, oraz niezwykle połączenie rotundy i okrągłej apsydy z kształtem kierunkowym w cerkwi p. w. Eliasza. Cenne są w każdym razie także dane źr. o nie istniejącej już dawno architekturze świeckiej zarówno w samym H., jak i w Chełmie. Ze sztuką ks. halickiego bezsprzecznie jest w związku rozpowszechnienie swoistego stylu rom. w architekturze innych księstw rus., a zwłaszcza Rusi Włodzimiersko-Suzdalskiej (ob. Rus — sztuka).

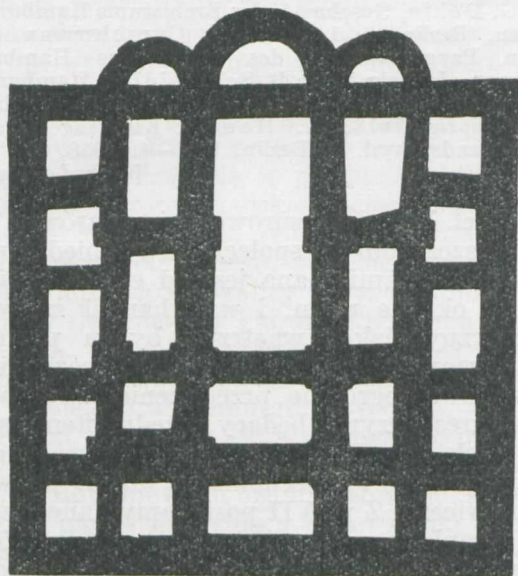
Ryc. 45. Halicz. Rzut poziomy cerkwi Eliasza, wg Peleńskiego

Ryc. 46. Halicz. Rzut poziomy cerkwi Zwiastowania, wg Peleńskiego

nych zabytków monumentalnych, włączonych w urbanistyczne rozplanowanie stolicy i jej systemu obronnego, o których wspominają źródła. Zachowała się wprawdzie cerkiew Św. Pantalej-

Lit.: J. Peleński, Halicz w dziejach sztuki średnio-wiecznej, K-w 1914; M. Каргер, Зодчество Галицко-Вольнской земли XII—XIII вв., Крат. Сообщ. И.И.М.К., 1940, z. 3, s. 14—21; Н. Н. Воронин, К вопросу о взаимоотношении галицко-вольнской и владими́ро-суздальской архитектуры XII—XIII веков, тамże, s. 22—7; Я. Пастернак, Старий Галич, Краків—Львів 1944; Н. Н. Воронин, В. Н. Лазарев, Искусство западнорусских княжеств, История русского искусства, М., т. 1, 1953, zwłaszcza s. 309—15. [Wojśław Molé]

Ryc. 47. Halicz. Rzut poziomy cerkwi Wniebowzięcia N.M.P. na Krylosie, wg Pasternaka

mona, zamieniona zresztą pod koniec w. XVI na franciszkański kościół Św. Stanisława i odpowiednio przebudowana; pod nową szatą zewnętrzną pozostał jednak widoczny pierwotny typ architektury i jej ozdoba rzeźbiarsko-archit. Również plany kilku dalszych cerkwi, których fundamenty wydobyto podczas wykopalisk arch.,